

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านนิเวศวิทยาของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ เป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพัฒนาและศึกษาเพื่อหาข้อขอเสนอแนะ โดยศึกษา ปัญหาและอุปสรรคหรือข้อจำกัดที่ทำให้กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยาแบบดั้งเดิม ลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง โดยมีประเด็นที่จะศึกษา คือ บริบททั่วไปของภูมิปัญญา การถ่ายทอด ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุในการถดถอยของภูมิปัญญา เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยาของชาวกะเหรี่ยง ท่ามกลาง สภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

3.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 35 คน จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้รับการถ่ายทอด ผู้สนับสนุน การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น ผู้ศึกษาเลือก จากประชากรในเขตพื้นที่หมู่บ้าน อ่างกาน้อย และหมู่บ้านแม่กลางหลวง ตำบลบ้านหลวง อำเภอ จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเกณฑ์สำคัญ คือ

- 1) เป็นสมาชิกในชุมชน เพราะมีข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ รู้จักแสดงออก เป็นผู้ที่มีขีดขั้น ระบบวัฒนธรรมของชุมชน

- 2) สามารถวิเคราะห์หรือสรุปความคิดเห็นบางประการ และตั้ง ข้อสังเกตได้

3.1.1 ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาเหล่านี้ควรเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ผู้ซึ่งมี สถานภาพได้รับการยอมรับนับถือ ผ่านประสบการณ์ชีวิตมายาวนาน ได้เห็นและเข้าใจ ปรากฏการณ์ ตั้งแต่อดีต ซึ่งจะเป็นผู้ให้ภาพของอดีตความรู้เกี่ยวกับระบบการผลิต และวิถีการดำรงชีวิตหลัก ในชุมชนเป็นอย่างดี

3.1.2 ผู้นำท้องถิ่น ผู้ซึ่งมีตำแหน่งได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา 1 คน และครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จำนวน 2 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้าน ละ 1 คน

3.1.3 ผู้เกี่ยวข้องที่ช่วยให้ข้อมูลด้านต่าง ๆ , ที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น และมีความ สำคัญต่อ การตรวจสอบข้อมอีกระดับหนึ่ง ได้แก่ ผู้มีประสบการณ์ในการไปทำคลอดที่โรงพยาบาล และชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

3.1.4 มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นชาวกะเหรี่ยงที่ทำหน้าที่นำเดินป่า ศึกษาธรรมชาติและมี ประสบการณ์ในการนำทาง อย่างน้อย 1 ปี จำนวน 5 คน

3.1.5 เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จำนวน 5 คน

3.1.6 คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูง หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 คน

3.1.7 ผู้นำเยาวชนจากศูนย์การศึกษาและวัฒนธรรมชาวเขาในประเทศไทย จำนวน 2 คน

3.1.8 เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จำนวน 1 คน

3.1.9 เยาวชน ผู้รับการถ่ายทอด จำนวน 102 คน

3.2 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน คือ บริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา ภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปโดยได้เข้าไปศึกษาจากพื้นที่ ศึกษาจากเอกสารและบุคลากรผู้ให้ข้อมูลหลักจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน-ภายนอกพื้นที่ เช่น สำนักงานอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ สถานีวิจัยโครงการหลวง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา (ศรช.) สำนักงานเครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรม ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา สถาบันวิจัยชาวเขา สำนักงานชุมชนคนรักป่า สถาบันพัฒนาภาคเหนือ และ จาก Website ที่เกี่ยวข้อง เช่น <http://www.forest.go.th> ของกรมป่าไม้ <http://www.Moi.go.th.net> ของกรมพัฒนาชุมชน และ <http://www.Kareninthaib6.com> ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าจากสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกจากนี้ในส่วนของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ได้รับคำแนะนำจากคณาจารย์สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3.3 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบนำสัมภาษณ์

แบบสอบถาม : ใช้กับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สถานีวิจัยโครงการหลวง ดอยอินทนนท์ ประเด็นคำถามหลัก จะเกี่ยวข้องกับปัญหาและผลกระทบจากการกำหนดเขต พื้นที่อุทยาน การย้ายคนออกจากพื้นที่ป่าสงวน ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแบบชาวกะเหรี่ยง แนวคิดในการปรับปรุงและสนับสนุนที่มีต่อแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบชาวกะเหรี่ยง

แบบนำสัมภาษณ์ : ใช้กับผู้อาวุโส ผู้นำท้องถิ่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูง และผู้นำเยาวชน

ประเด็นการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้นำท้องถิ่น จะเกี่ยวกับบริบทและภูมิหลังของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ลักษณะเนื้อหาและองค์ความรู้ วิธีการและช่องทางการถ่ายทอดภูมิปัญญา จุดเด่นและโอกาสของชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเด็นการสัมภาษณ์มักคุเทศก์ คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์บนพื้นที่สูง และผู้นำเยาวชนจะถามเกี่ยวกับลักษณะและเนื้อหาขององค์ความรู้ ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา รูปแบบและแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา

และสุดท้ายแบบสอบถาม ผู้รับการถ่ายทอด : ใช้กับเยาวชน ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยาที่บ้าน ประเด็นคำถามหลักจะเกี่ยวกับบริบทและภูมิหลังของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา ปัญหาและอุปสรรคในการรับการถ่ายทอดและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก่อนการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ ได้มีการติดต่อเรื่องการเข้าพื้นที่และแนะนำตัวอย่างไม่เห็นทางการ โดยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่สถานีวิจัยโครงการหลวง และเพื่อนร่วมรุ่นไว้ล่วงหน้า ในส่วนของแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้ทำหนังสือจากหน่วยงานต้นสังกัด ถึงหัวหน้าอุทยาน และเจ้าหน้าที่สถานีวิจัยโครงการหลวง พร้อมแบบสอบถามและคำชี้แจงแยกเป็นซอง กำหนดวันที่จะขอรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง หลังจากนั้นจึงเดินทางเข้าพื้นที่ โดยรถยนต์ส่วนตัว นำแบบสอบถามไปให้เจ้าหน้าที่ด้วยตัวเอง ได้ถือโอกาสแนะนำตัวและชี้แจงรายละเอียดของแบบสอบถามเพิ่มเติมไปพร้อมกัน

การเข้าพื้นที่ครั้งแรกใช้เวลา 3 วัน พักค้างที่บ้านพักอุทยาน ในช่วงเวลาที่อยู่ในพื้นที่มักคุเทศก์ท้องถิ่นและครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยในเขตภูเขา ได้นำศึกษาพื้นที่และแนะนำตัวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน ครู เจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ในพื้นที่

ในครั้งต่อ ๆ มา ผู้ศึกษา ได้เข้ามาเก็บข้อมูลในพื้นที่ในลักษณะเดียวกัน แต่การพักค้างจะเปลี่ยนไปเป็นบ้านเจ้าหน้าที่สถานีวิจัยโครงการหลวง บ้านพักครู และรีสอร์ท ที่อยู่ใกล้เคียง จนกระทั่งได้ข้อมูลมากพอที่จะนำมาวิเคราะห์ จึงกลับออกมาโดยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลทั้งสิ้นประมาณ 2 เดือน

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลมาจัดเก็บเป็น 6 กลุ่มหลัก ๆ

- ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา

- ช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา
- องค์ความรู้หรือเนื้อหาที่จะถ่ายทอด
- ผู้รับการถ่ายทอด
- ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา
- ข้อเสนอแนะ

โดยข้อมูลทุกกลุ่มที่จัดเก็บ จะนำมาตรวจสอบแบบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้ศึกษาได้สังเกต สอบถาม และศึกษาเอกสารหรือความเที่ยงตรงของข้อมูล นอกจากนี้ได้ตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มาว่า ข้อมูลที่ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคลที่ให้ข้อมูลนั้นตรงกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลนั้นเหมือนหรือตรงกันถือได้ว่าเป็นข้อมูลจริง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบมาจัดจัดกระทำให้เป็นระบบ นำเอาตัวแปรย่อยมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ ดังนี้คือ

- ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยา ตัวแปรนำมาศึกษาและวิเคราะห์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ภูมิหลัง ความรู้ความเชี่ยวชาญ ลักษณะนิสัย และการดำรงชีวิต
- ช่องทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศึกษาว่า มีวิธีการถ่ายทอดโดยผ่านช่องทางใด และมีวิธีการอย่างไร มีปัจจัยใดที่ส่งเสริม/สนับสนุนให้การถ่ายทอดบรรลุเป้าหมายหรือมีสิ่งใดเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอด
 - องค์ความรู้ หรือเนื้อหาที่จะถ่ายทอดมีอะไรบ้าง มีความซับซ้อนเพียงไร
 - ผู้รับการถ่ายทอดมีบริบทและภูมิหลังอย่างไร และมีแนวคิดอย่างไร
 - มีข้อเสนอแนะใดบ้างที่สามารถนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขได้
 - ปัญหาอุปสรรคที่พบมีด้านใดบ้าง แต่ละด้านส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาอย่างไร

ผู้ศึกษาพยายามหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ ทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปสู่ ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษาหาแบบแผนภายใต้บริบทของสังคม และวัฒนธรรมที่ศึกษา และทำความเข้าใจกับความหลากหลาย และความแตกต่างของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา เพื่ออธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่จะศึกษานำมาสังเคราะห์ เป็นภาพรวมของการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนิเวศวิทยาของชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์